

Vuoriniemeltä Vaasaan /Seppo Suihko 23.1.2017

William ja Herman Ross - 1600-luvun vaasalaiset vaikuttajat.

Omistettu Vaasan yliopistossa kauppatiedettä opiskelevalle Aino-tyttärelleni, William Rossin jälkeläiselle 11. polvessa. Aino lähti etsimään onneaan Helsingistä Vaasaan samanikäisenä kuin William lähti etsimään onneaan Skotlannista Tukholmaan.

Olen 1980-luvulla Edinburghissa, seuraan lumoutuneena Tattoossa kymmenien armeijan skottijoukko-osastojen säkkipillisoihtokuntien marssia editseni. Sadat soittajat etenevät riveissä huumaavan soiton säestämänä, kukin soittokunta omassa rytmissään, omalla askeleellaan. En voi unohtaa tuota elämystä, ja palaan siihen mielessäni aina silloin tällöin uudelleen.

Ajan autolla Helsinkiin päin joulukuussa 2013. Avaan radion, kuulen säkkipillin soittoa ja muistan Edinburghin elämyksen. Mistä juontuu tuo kiintymykseni? Mieleepi tulee esi-isäni William Ross Skotlannin Ylämaalta. Kannanko geeneissäni ylämaan ääniä? Päätän selvittää Skotlannin sukujuuriani.

Jäähvyäiset Skotlannille

Siitä on kohta 400 vuotta. George Ross of Balnagowie and Kindeis (1560-1617) ja hänen poikansa William (1598-1648) seisovat laivan kannella katsellen Englannin häipyviä ääri viivoja. Eletään vuotta 1617. He ovat jättämässä lopullisesti Skotlannin ylämaan lähes äärimmäisen kolkkan. Maan, joka on ollut heidän sukunsa koti vuosisatojen ajan. Heidän mielissään viipyvät ylämaan karunkauniit vuoristot. Ehkä heidän korvissaan soivat lokkien kirkunan ohella Rossin klaanin päälliköiden marssin hitaasti nousevat ja laskevat säkkipillin äänet. Ehkä he miettivät vain hämärää tulevaisuutta.

Tunnelmat ovat kenties kaksijakoiset. George oli perinteen mukaisesti perinyt isältään Hughilta perheen nuorimpana poikana Kindeisin tilan, jonka hän nyt oli ilmeisesti menettänyt. Lähdön syynä olivat ehkä maksamattomat suuret velat, kenties kasvojen menetys. Ehkä maanpako on myös poliittinen. George oli sukulaisensa lordi Robert Rossin kanssa osallistunut vuoden 1591 kapinaan kuningas James (Jaakko) VI Stuartia vastaan, josta tuli vuonna 1603 myös Englannin kuningas.

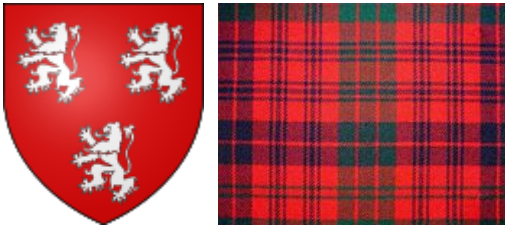
Kuningas James oli tulossa maaliskuussa 1617 vallanperimyksensä jälkeen vihdoin ensimmäistä kertaa käymään Skotlannissa 5000 hengen matkaseurueensa kanssa. Kuninkailla tapaa olla pitkä muisti. Jos George ei ollut menettänyt päätään aikaisemmin, hän saattoi olla vaarassa tehdä sen nyt vuonna 1617. Vaasan kaupungin historiatooksen mukaan he pakenivat poliittisista syistä.

Mihin jäi muu perhe, vaimo ja lapset? Sitä tarina ei kerro – olivatko he ehkä kuolleet? Mutta vain vahvat lähtevät. Mayflowerin matkaan on vielä neljä vuotta - Amerikka ei ole vielä vaihtoehto. George ja William ovat matkalla uuteen maailmaan, Tukholmaan. Ehkä jo alun perin suunniteltuna, ehkä välietappina toimineen Saksan, Hollannin, Tanskan tai Norjan maaperältä saamansa idean johdosta. Kenties heidän sukunsa mahdollinen viikinkiveri vetää pohjoiseen. Euroopassa on kohta alkamassa 30-vuotinen sota. Ajat ovat rauhattomat. Paras matkata pohjoiseen, joka muutoinkin on aina ollut skoteille läheinen suunta.

Rossin klaani

Skotlannin ylämaalta oleva Rossin klaani sai kallioista niemeä merkitsevän nimensä Skotlannin kuningas Malcolm IV:ltä vuonna 1160. Klaanin päämies aateloitiin 15.6.1215 hänen tuotuaan Skotlannin kuninkaalle tämän kapinoivien vastustajien päät. Kohta tämän jälkeen klaani tuki

voitokkaasti Skotlannin kuningasta tämän Norjan kuningasta Haakon IV vastaan käymässä sodassa. Klaanin peruskivi oli muurattu.

Rossin klaanin päällikön vaakuna.

Klaanin kiltti "punainen tartan". Kuva/ Internet.

Seuraavalla vuosisadalla klaani jälleen tuki Skotlannin kuningasta, tällä kertaa englantilaisia vastaan. Ehkä tämän vuoksi klaanin päällikkö Hugh Ross sai kuninkaalta Skotlannin Ayrshiressä sijaitsevat Balnagowanin maat. Mutta osattiin sitä tapella keskenäänkin. Klaani kävi 1400-luvun alussa sisäisen aseellisen taistelun johtajuudesta.

Moni klaanin päälliköistä kaatui vuosisatojen varrella taistelussa, kuten Jaarli John Stewart (nimi kirjoitettiin myöhemmin Stuart) vuonna 1424 ranskalaisten puolella. Kaatuessaan hän soti keitäpä muita kuin englantilaisia vastaan voitettuaan heidät ensin kaksi vuotta aikaisemmin. Onni vaihteli.

Vuosisadan lopulla klaani selvitti välinsä verivihollisensa Mackayn klaanin kanssa, jonka sotajoukon rippeet surmattiin ja poltettiin Tarbatin kirkkoon. Mackayt ottivat revanssin vuotta myöhemmin kukistamalla Rossit pitkässä ja epätoivoisessa taistelussa. Tämän jälkeen Skotlannin käskynhaltija määräsi klaanit sopimaan riitansa 500 hopeamerkin uhkasakkoa vastaan.

Klaanin päällikkö John Ross, Halkheadin lordi, kaatui 1500-luvun alussa miestensä kanssa skottien taistelun englantilaisia vastaan päätyttyä verilöylyyn. Tässä taustaa skottien nykypäivän itsenäisyyspyrkimyksille

Taiteilijan näkemys Flodden Fieldin taistelusta, jossa John Ross kaatui. Kuva Internetistä.

Ei taida kuitenkaan Skotlannin historia periaatteessa paljon poiketa Suomen heimosodista. Vain mittakaava oli toinen. Heimojen välimatkat täällä pohjan perillä olivat pitemmät, törmäykset harvemmat ja verenvuodatus vähäisempää. Skoteilla oli varmaan parempi aseistus.

Georgen ja Williamin suvusta on esitetty erilaisia näkemyksiä. On mahdollista, että George ja William polveutuvat edellämainituista Balnagowanin Rossien päälliköistä ja sen mukaan 9. ja 10. vuosisadan viikinkikuninkaista.

Toinen polku johtaa Godfrey Rossiin, Ayrin sheriffiin ja myös hänen kauttaan viikinkeihin. Kolmas linja vie Georgen isän Hughin ja tämän oletetun äidin Katherine MacLeodin kautta mm. Kievin ruhtinaaseen Jaroslav I:een ja edelleen tämän esi-isään Ruotsin kuninkaaseen. Jaroslav I:n isä Vladimir I oli muuten Krimin valloittaja.

Tai sitten on olemassa joku muu sukulinja, ken tietää ja jaksaa selvittää. Olisivatpa George tai William kirjoittaneet muistelmansa. Tai ehkä heillä saattoi olla hyvä syy menneisyyden unohtamiseen. Tulevaisuus oli mennyttä tärkeämpää.

Skottien kulttuuri ja gaelin kieli olivat altavastaajina Englannin painaessa päälle. Kirkko perusti heidän lähtönsä aikoihin englanninkielisen koulun jokaiseen seurakuntaan pyrkien vähentämään skottien gaelin kielestä johtuvaa barbariaa ja sivistymättömyyttä. Gael oli varmasti myös Georgen ja Williamin kieli.

Go east, young Man!

William oli syntynyt vuonna Lauder Haddingtonissa Skotlannissa 1598, joten hän oli 19-vuotias muuttaessaan isänsä kanssa Tukholmaan. Ilmeisesti George kuoli Tukholmassa kohta heidän saavuttuaan sinne. Viivyttyään siellä kymmenisen vuotta ja opittuaan varmasti ruotsin kielen William lähti 1627 etsimään onneaan Turkuun suurkauppias Jacob Wollen palveluksessa.

Turku ei ollut enää mikään periferia, vaan nopeasti kehittyvä keskus. Lääninhallitus ja hovioikeus oli juuri perustettu, ja Turun Akatemian syntysanat lausuttiin kymmenen vuoden kuluttua. Pietari Brahe nimitettiin Suomen käskynhaltijaksi vuonna 1637. ”Kreivin aika”, Suomen ja sen mukana Pohjanmaan talouden nousu oli alkamassa.

Turku vähän ennen paloa 1811. Kuva Internetistä.

Ulkomaalaiset ilmestyivät Pohjanmaalle Turun tai Tukholman valtaporvareiden kauppaedustajina eli kesteinä. Turun kautta tulleita sanottiin Suomen saksoiksi (finnetyskar). William kävi kauppamiehenä Pohjanmaan rannikkokaupungeissa ja asettui 1634 runsaat parikymmentä vuotta aikaisemmin perustettuun Vaasan kaupunkiin, jossa hän sai pian porvarioikeudet.

Vaasa oli alkuvuosiensa dynaamisessa kehitysvaiheessa. Merkantilismin hengen mukaisesti elinkeino-oikeus oli tarkoin säännelty. Kaupungin porvarit olivat saaneet Kaarle IX:n privilegiikirjeellä 1611 hyvät kaupankäyntimahdollisuudet maakunnasta ulospäin. Heillä oli oikeus purjehtia Ruotsin ja Suomen kaikille markkinoille, Tallinnaan ja Narvaan sekä muihinkin Ruotsin

alaisiin Baltian kaupunkeihin. He saivat viedä tavaroita ja tuoda mitä halusivat lukuun ottamatta ulkomaalaisten tavaroita. Lisäksi porvareilla oli oikeus esimerkiksi sahata lautoja, polttaa tervaa ja harjoittaa vuorityötä.

Porvariksi hyväksyminen avasi tien elinkeinon harjoittamiseen, mutta toi myös velvoitteita. Heidän piti esimerkiksi hankkia itselleen henkilökohtainen aseistus. Ajat olivat rauhattomat. Porvarit saattoivat joutua ase kädessä puolustamaan kaupunkia. He osallistuivat myös kaupungin hallintoon ja järjestyksenpitoon kuten yövartiointiin. Rembrandtin kuuluisassa teoksessa ”Yövartio” taiteilija on vuonna 1642 ikuistanut amsterdamilaisen porvariskaartin jäsenet. Amsterdamilla oli uhkana Espanja, Vaasalla Venäjä. Ja kummallakin myös tuhoisa tulipalo.

Vaasalaiset saivat nauttia harvinaisen pitkästä rauhanajasta. Kolmikymmenvuotinen sota oli päättynyt 1648, ja Suuri Pohjan Sota Venäjää vastaan alkoi vasta 1700. Ruotsin kuningas ja Venäjän tsaari tosin jaksoivat sotia sotien välilläkin. Vuonna 1656 puhjennut Ruptuurisodan vuoksi pidettiin Vaasassa samana vuonna kokous, jossa kehoitettiin porvareita pitämään aseensa valmiina ja hankkimaan Tukholmasta lisää ruutia. Herman Ross kohosi porvarikaartin vänrikiksi. Vaasalaisen onneksi sotatoimet rajoittuivat pääosin Karjalaan. Venäläisten hyökkäys ulottui Kuopioon ja Savonlinnaan, joka siinä sivussa poltettiin. Sota aiheutti karjalan ortodoksiväestön joukkopaon Venäjälle. Tilalle tuli luterilaisia talonpoikia Savosta - Suihkojen esivanhempia muiden muassa.

Vaasan talonmistajat kulkivat öisin parittain vartiassa. Sitä harrastettiin myöhemminkin. Siirrymme ajassa 300 vuotta eteenpäin. Äidinisäni Aarne Kuusi kertoi öisestä vartiovuorostaan vuoden 1922 Helsingissä kansalaissodan jälkeen: *”...torstai-iltapuolella saatoin mennä suojeluskunnan vahtiin. Se vahtiyö oli myröinen ja tuulinen. Vuorotellen saatiin lumituiskua, kuutamoa, vesiryöppyjä, tuulta, raesadetta ja muuta sellaista. Mutta hauska yö. Ulkona minun oli oltava yhteensä 5 tuntia. Ja vaatevarustukset olivat hyvät. Reippaana sieltä palasin.”* Vuosisadat vaihtuivat, vartiot pysyivät. Onkohan maahanmuuttovastainen ja vastenmielinen ”Soldiers of Odin” samaa jatkumoa?

Ulkomaalaisten asettumiselle Vaasan kaupunkiin oli asetettu kovat ehdot. Heidän piti saada kseen porvarioikeudet joko luvata jäädä sinne loppuäkseen tai maksaa säädetty maksu. Tämä ehto piti myös William Rossin täyttää. Gaelin ja englannin kielet olivat vaihtuneet ruotsin kieleen. Pikku hiljaa varmaan myös suomen kieli teki tuloaan. Mihin sukupolveen saakka klanin perimätieto kulki, emme tiedä. Uusi kansallisuus ja uudet tavat pyyhkivät entiset tieltään.

Porvariksi Vaasaan

Porvarisoikeuden saaminen avasi pystyvälle Williamille kaikki mahdollisuudet. Vaasan suurin tervanviejä oli lyypekkiläissyntyinen Joachim Wessel. William vei ensi töikseen vihille tämän Margareta-tyttären. Tyhjätaskua ei varmaankaan kelpuutettu, joten Williamilla oli oltava niin näyttöä kuin omaisuuttakin. Vanhempaan kauppiaskuntaan kuului myös skotlantilaissyntyinen Mathias Long. Margareta-vaimonsa kuoltua kahden lapsen synnytyksen jälkeen William meni naimisiin Mathiaksen Maria-tyttären kanssa. Business was business, ja rakkauskin varmaan tuli perässä. Tämän liiton hedelmä oli esi-isämme Herman Ross.

Tämä tarina ei olisi mitään ilman ”Vaasan Hermannia”, Herman Jesenhausenia. Saksan Westfalenista kotoisin oleva nuori mies oli tullut kolmekymppisenä Turusta Vaasaan, lunastanut porvarisoikeudet kohta Williamin jälkeen 1637 ja kohonnut kolmessa vuosikymmenessä Vaasan ja

koko Pohjanmaan rikkaimmaksi mieheksi. Herman Jesenhausenilla tuli olemaan ratkaiseva merkitys Williamin perheen elämässä tämän kuoltua jo 50-vuotiaana 1648.

Jesenhausen oli mennyt naimisiin Williamin lesken Maria Longin äidin Magdalena Kempuksen kanssa. Hän joutui nyt uudessa tilanteessa huolehtimaan koko Rossin perheestä lasten täysi-ikäistymiseen saakka. Herman oli William-isänsä kuollessa vain 12-vuotias. Hän alkoi avustaa Herman Jesenhausenia kauppapuodissa ja pikkuhiljaa koko kauppahuoneen hoidossa. Aikuistuttuaan Herman vei vihille Herman Jesenhausenin veljen, Vaasan kappalaisen Petter Jesenhausenin Margareta-tyttären. Ei hassumpi valita tämäkään. Margaretan äidin Anna Eriksdotterin isä tai samanniminen veli Erik Fant oli pitkään Vaasan suurin veronmaksaja.

Ulkomaisten kauppiassukujen välillä tehtiin naimakauppoja yleensä kahden sukupolven ajan. Sitten katse alkoi ulottua laajemmalle. Papiston perilliset olivat kiinnostava naimakohde niin pappien varakkuuden ja sivistystason kuin talonpoikien keskuudessa vallinneen hyvän maineen vuoksi. PR-tekijöillä oli merkitystä, kun kauppaa käytiin Pohjanmaan talollisten kanssa. Papisto puolestaan nautti mielellään tyttäriään varakkaille kauppiaille.

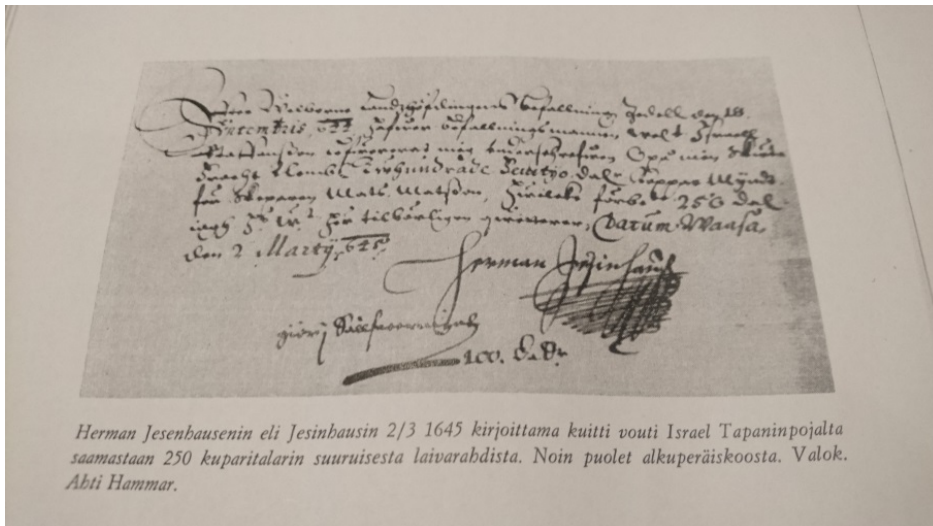
Herman Ross meni ensimmäisen vaimonsa Margaretan kuoltua naimisiin Vöyrin kirkkoherran tyttären, Sursillien sukua olevan Margareta Wernbergin kanssa. Heidän pojastaan (myös nimeltään Herman) kulkee sukulinja meihin. Näinä aikoina naisten elämä päättyi monien raskauksien ja synnytysten takia useinkin ennen aikojaan. Miehet korjasi tauti tai sota. Ja sodassakin useammin tauti kuin taistelu.

Vaasassa aloitettiin uskonnon, latinan ja kreikan opetus vuonna 1611; siinä alku Vaasan yliopistolle. Todennäköisesti jo Williamin kaikki lapset saivat opetusta näissä aineissa. Vaasan triviaalikoulu syntyi 1684 siirtona Uudestakaarlepyystä. Triviaalikoulun opetusohjelmassa oli latinan ja kreikan kieli, uskonto, historia ja logiikka. Opetus tapahtui ruotsiksi, ja opiskelu oli lähinnä ulkolukua. Koulun työpäivä alkoi kello viideltä aamulla ja jatkui viiteen iltapäivällä, ja koulupäivän katkaisi kaksi tunnin taukoa. Tähän verrattuna nykyinen koulunkäynti on lasten leikkiä. Vuoden aikana oli lomaa kuukausi talvella ja kuukausi kesällä.

Vaasan valtaporvarit

Hermanista ja hänen velipuolestaan Jakobista tuli kummastakin vuorollaan Vaasan pormestari. Jakob Ross oli Uppsalan maisteri, saanut hyvät lainopilliset tiedot ja perehtynyt hallintoon. Kolmannesta veljestä Wilhelmistä tuli hänestäkin kauppias ja Uudenkaarlepyyn pormestari. Jakob ja Wilhelm menivät kumpikin naimisiin varakkaan Boehmöllerin kauppiassuvun tyttärien kanssa. Kolmannessa polvessa ulkomaisten kauppiassukujen nuorille kelpasivat sitten jo pohjanmaalaiset kauppiassuvutkin.

Palaan laajan liiketoiminnan ja verkostot omanneeseen Herman Jesenhauseniin. Värikäs Herman oli 1650 Vaasan suurin veronmaksaja, ja tunnettiin Tukholmassa asti ”Vaasan Hermannina”. Vaasan raastuvanoikeuden pöytäkirjoista löytyy hänen ja pormestari Pietari Siulinpojan välinen yhteenotto 1648, jolloin arvot herrat haukkuivat toisiaan varkaiksi puolin ja toisin. Harvinaista kyllä mahtimies Hermannin joutui tässä tapauksessa nöyrytymään ja pyytämään anteeksi. Poikkeus vahvisti säännön.

Valokuva Vaasan historiateoksesta.

Mutta ei ollut Williamkaan köyhä mies. Hänen leskensä maksoi veroja puolet Jesenhausenin määrystä. Vuoden 1679 veroluettelon mukaan Herman Ross sekä hänen vävynsä Henrik Eggers ja veljensä Jakob Ross vastasivat yhdessä yli neljänneksestä kärkekymmenikön veroista.

Laivanvarustus oli porvarien tärkeä elinkeino. Monitoimiset puuhamiehet William Ross, Herman Jesenhausen ja Herman Ross toimivat kaikki myös tällä alalla. Herman Ross omisti 1670-luvun lopulla 108 lästin laivan, johon mahtui yhteensä 1620 tervatynnyriä.

Laivanvarustus oli riskialtista puuhaa. Suurten voittojen vastapainona olivat monesti suuret tappiot. Vakuuttamista ei vielä tunnettu, joten tappiot oli vain nieltävä. Laivan saattoi menettää myrskyssä, tai tuulet estivät purjehduksen jopa kuukausien ajan. Haaksirikkoja sattui joka vuosi. Ja jos laivan lasti olisikin voitu pelastaa, paikalliset talonpojat ikivanhan ”rantaoikeuden” nojalla ehtivät sitä ennen tyhjentää laivan. Herman Rossin vävyn Henrik Eggersin laiva yritti 1692 kahden kuukauden ajan purjehtia tervelastissa Turkuun, kunnes sen piti jatkuvaan vastatuulen vuoksi kääntyä takaisin.

Tämä vanha kauppalaiva lienee vaasalaisia vastaavia uudempi ja komeampi. Valokuva Internetistä.

Satama sijaitsi 1600-luvulla Hästholmenissa. Herman Rossin hallussa oli 1679 mm. tukholmalaisen kauppiaan satamaan uponnut laivanhylky, jonka pormestari ja raati määräisivät pois kuljetettavaksi. Rossin toinen uponnut laiva haluttiin 1685 täyttää kivillä ja upottaa sataman aallonmurtajaksi. Laivoilla oli merkitystä vielä upottuaankin.

William Ross ja Herman Jesenhausen perustivat Vaasan Pikitehtaan 1647. Tervabisneksessä käytettiin kovia otteita. Tukholman porvareiden saatua vuosisadan puolivälissä tervakauppamonopolin he määräisivät tynnyreiden ainoaksi sallituksi tekoaineeksi tammen. Ja juuri kun tehdas oli sopinut tynnyrintekijän kanssa mänty- ja kuusitynnyrien tekemisestä. Niin piti sopimus purkaa ja tynnyrit hakea Turusta ja Tukholmasta. Tervakaupan monopolisointi

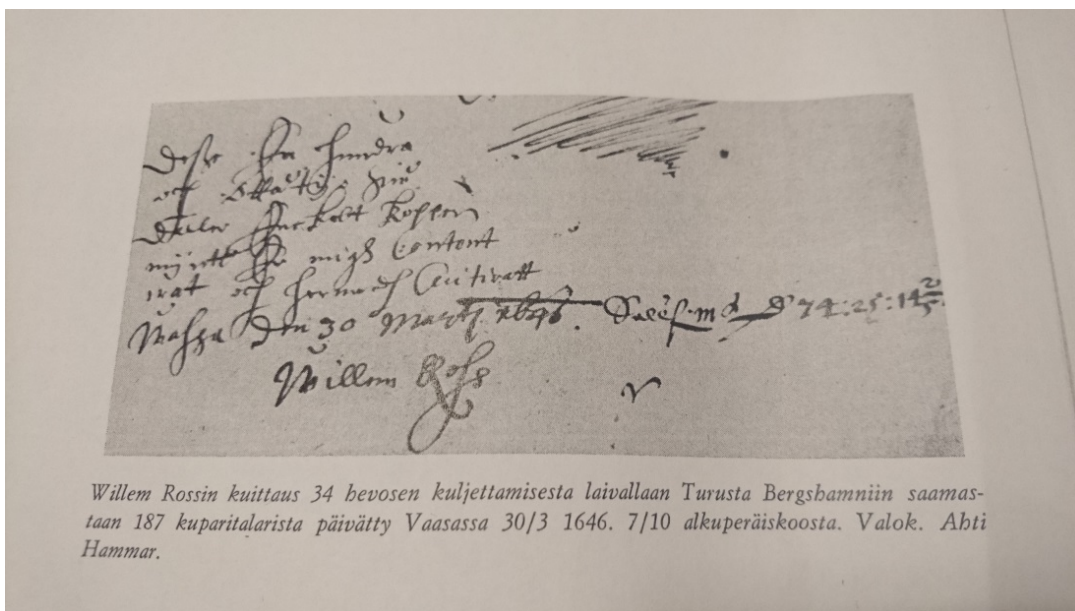
Tukholman porvareille tyrehtytti ulkomaalaisten tulon Vaasaan ja Vaasan ja Turun välisen tervakaupan.

Terva vietiin käsistä. Sitä tarvittiin laivoihin joka puolella Eurooppaa, ja sitä saatiin Suomen mittaamattomista metsistä. Herman Jesenhausenilla oli kuusi terva-aittaa. Herman Ross jatkoi tervakauppaa Jesenhausenin kauppahuoneen perijänä. Vuonna 1667 hän sai kaupungin suurimman tervakiintiön 55 lästiä eli 825 tynnyriä.

Toinen päävientituote oli traani eli hylkeenrasva. Kolmas oli vilja, jota vietiin mm. Tukholmaan. Viljasta osa usein pilaantui myrskyssä laivojen hatarien kansirakennelmien vuoksi. Viljaa myös vaihdettiin terva- ja suolaan. Tärkein tuontitavara oli suola. Suolanosto ulkomailta annettiin 1600-luvun puolivälissä yksinoikeudeksi tervakomppanian osakkaina olleille Tukholman valtaporvareille, heidän laivansa kun voivat parhaiten ottaa paluulastikseen suolaa.

Tukholmaan ja Turkuun laivattiin hengästyttävä määrä tavaraa. Päätuotteiden ohella kuljetettiin tulliluettelon mukaan 1620-luvulla voita, härän- ja lehmänvuotia, vasikannahkoja, oravan- ja kuutinnahkoja, kapakalaa, suolakalaa, silakoita, säynäviä, lohta, kuivattuja särkiä, humalaa, maltaita, talia, tuohta, höyheniä, jauhoja, lampaita ja salpietaria. Siinä oli monta bisneksen paikkaa nopealle.

Myös sotaväkeä kuljetettiin. Nykykieltä käyttäen kuljetuspalvelu oli ulkoistettu. William Rossin laiva kuljetti 1647 163-miehisen jalkaväkikomppanian Vaasasta Tukholman edustalle ja sieltä edelleen Gotlantiin, josta komppania lienee matkannut 30-vuotiseen sotaan. Moniko tuli takaisin? Se taisi olla vaasalaisten ennätyspurjehdus, pohjalaislaivurit kun eivät juuri tunteneet reittejä Saksaan asti. Joskus kruunun kuljetuksista tuli takkiin. Kesällä 1683 Herman Ross ja pari muuta laivanvarustajaa määrättiin purkamaan lähtövalmiina Tukholmaan olleiden laivojen lastit ja kuljettamaan sotaväkeä Turusta Tallinnaan. Turkuun päästyä ilmoitettiin, ettei kuljetusta tarvitakaan. Koko syyspurjehdus oli mennyt piloille, ja kauppiaat olivat kärsineet suuria menetyksiä.

Valokuva Vaasan historiategoksesta.

Terva - ja suolakauppa olivat hintasäännöstelyn piirissä. Näin komppaniat ja sitä tietä valtio saivat suurimmat voitot. Se puolestaan harmitti niin Suomen rannikkokaupunkien porvareita kuin talonpoikiakin.

Kauppariitoja syntyi. Herman Ross lähetti talvella 1667 kultaseppä Nils Johanssonille Uumajaan 193 luotia hopeaa, mutta kun ei saanut tilaamiaan esineitä ajoissa, hän takavarikoi 66 tynnyriä Johanssonin Vaasan tullissa olevaa ostoviljaa. Menikö päittäin?

Porvarit omistivat myös viljelysmaata. Se oli ajan tapaan sirpaloitunut pieniin osiin. Niinpä William Rossin taloon kuului peltoa viidessä ja niittyä kahdeksassa paikassa. Vasta 1800-luvun alun isojako mahdollisti Pohjanmaalla pienten maatilkkujen yhdistämisen. Kauppiaat olivat pienet tilkkunsa yhdistäen suurviljelijöitä. Herman Ross sai 1678 viljelyksiltään 25 tynnyrin sadon. Siitä saattoi myydä Tukholmaan saakka.

Kaupankäyntiä pyrittiin kruunun toimesta useaan otteeseen rajoittamaan niin, että tietyt kauppiaat keskittyisivät vain tiettyihin tuotteisiin. Kauppiaiden vastustus kuitenkin romutti kerran toisensa jälkeen ylemmän tason suunnitelmat. Ei mitään uutta auringon alla.

Isäntiä ja majamiehiä

Talonpojat tarvitsivat rahaa pääasiassa veronmaksuun. Vaasan perustamiseen saakka verot oli maksettu luontaistuotteina. Mikä neuvoksi, kun kruunu alkoi vaatia rahaa? Talonpojat alkoivat pyytää kaupungissa olevilta kauppatuttaviltaan porvareilta rahaa lainaksi luvaten maksaa velkansa myöhemmin tavarana. Näin syntyneet kauppiaiden ja talonpoikien väliset kauppasuhteet saattoivat kestää vuosikymmeniä ja jatkua sukupolvesta toiseen.

Peninkulmien takaa Vaasaan tuleva talonpoika tiesi aina, kenelle veisi tavaransa ja missä voisi kallistaa päänsä. Maalaiset alkoivat yöpyä vakinaisen kauppatuttavansa luona, jota sanottiin heidän majamiehekseen. Varakkailla kauppiailta oli runsaasti lämmitettäviä huoneita, joista osa oli pihan perälle talonpoikia varten rakennettuja majatupia. Yösijan lisäksi he saivat kauppiaalta ruokaa ja juomaa.

Kruunu puolestaan pyrki edistämään vapaata torikauppaa. William Ross pauhasi Vaasan raastuvassa 1648, että hänelle velkaantuneiden talonpoikien oli tuotava hänelle tavaransa entiseen tapaan. Williamin mielestä kukaan toinen porvari ei saanut ostaa hänen velkatalonpojiltaan tavaraa torilla, vaikka kuninkaallinen asetus sitä edellytti. Hän ei kuitenkaan kyennyt estämään talonpoikia ajamasta kuormiaan torille. Liekö William tähän harmiin menehtynyt samana vuonna? Bisnes oli ainakin vaikeuksissa tällä viisikymppisellä miehellä.

Kaikista kruunun yrityksistä huolimatta majamiehisyys kukoisti, ja hyviä syitä majoittamiseen esitettiin Vaasan raastuvan syytettyjen penkillä pilvin pimein. Herman Jesenhausen kertoi kuulleensa vasta seuraavana päivänä, että talonpoikien hevoset olivat seisseet hänen pihallaan. Rangaistuksetta pääsi myös Eerik Tuomaanpoika, joka oli tuonut William Rossin Maria- leskelle tynnyrin ruisjauhoja. Tuominen tulkittiin velanmaksuksi eikä kaupanteoksi, koska talonpoika maksoi jauhoilla leskeltä aikaisemmin saamansa myllynkiven.

Kauppiaat toimivat pankkiireina aikana, jolloin pankkilaitosta ei vielä ollut. Suuria luottoja kuitenkin vältettiin. Herman Rossin jälkeen 1687 laaditun perunkirjan mukaan yhteensä 172 oman maakunnan talonpoikaa oli hänen kuolinpesälleen velkaa yhteensä lähes 4000 kuparitaaleria eli 2000 hopeataaleria. Suurehko summa, mutta jakautuneena pieniin osiin. Herman oli varovainen velanantaja.

Herman oli kauppasuhteissa myös vienankarjalaisiin kulkukauppiaisiin ostellen heiltä turkiksia ja kankaita. Hän osti mm. kulkukauppias Karpa Loskaselta 12 sudennahkaa ja parilta muulta karhuntaljan ja muita turkiksia.

Herman Rossin suhteet viranomaisiin olivat kunnossa. Kauppias Isak Knuutinpoika Bäck kertoi 1681, että tulliviskaali ja tullikirjuri

”olivat Vöyrin markkinoilla kieltäytyneet tulemasta hänen laivaansa, vaan olivat oleskelleet ensin Herman Rossin ja sitten Eerik Fantin laivassa, kunnes ne täyttyivät tavarasta”. Joku järjestys se olla pitää, tuumi varmaan Herman. Periköhän rehellisyys maan?

Porvareilla oli palveluksessaan renkiä ja piikoja. William Rossilla oli kaksi renkiä ja yksi piika, Herman Jesenhausenilla vuonna 1664 jo neljä renkiä ja kaksi piikaa, ja Herman Rossilla vähän ennen kuolemaansa 1683 neljä renkiä ja kolme piikaa. Renkejä tarvittiin kaupankäyntiin, ja piioista yksi oli usein imettäjä. Kauppiaiden tärkeimpiä apulaisia olivat kirjurit, jotka tavallisesti aikansa palveltuaan kohosivat itse kauppiaksi.

Pohjalainen talonpoika 1600-luvun lopulta, ilmeisesti viemässä kaupunkiin kapakalaa ja voita. Tuntemattoman tekijän akvarelli. Kari Tarkiainen: Sveriges Österland.

Herman Rossin samansuuruiselle tontille mahtui perunkirjoituksen mukaan asuinrakennus, erillinen tupa ja renkitupa, makuutuparakennus, väentupa, kaksi piha-aittaa, kaksi saunaa, neljä vajaa ja liiteriä, hevostalli, sikala ja lato. Lisäksi kuolinpesään kuului kymmenen muualla sijaitsevaa aittaa ja liiteri.

Kaupunki alkoi vähitellen hakea muotoaan. Maaherran päätöksellä sille luotiin asemakaava, joka pyrki suoristamaan katuja ja parantamaan paloturvallisuutta. Isot kaupunkipalot olivat näiden vuosisatojen vitsauksena, ja lähes kaikki Suomen puukaupungit paloivat ainakin kertaalleen. Vaasa välttyi tarkan palovartioidinnin ja ehkä hyvän onnenkin ansiosta tulipalolta yli 200 vuoden ajan.

Pieniä, mutta vaarallisia palonalkuja sattui jatkuvasti. Usein näin kävi sellaisissa taloissa, joiden isäntä oli kuollut ja jotka niin ollen olivat huonossa hoidossa. Herman Rossin kuoltua tuli pääsi irti hänen kuolinpesänsä rakennuksen turvekatossa. Tästä syystä kaikki turvekatot määrättiin hävitettäväksi. Hyvää onnea kesti aina vuoteen 1852 saakka, jolloin koko kaupunki paloi paria kivirakennusta lukuun ottamatta.

Uuden kaavoituksen eli ”reguloinnin” sitkeimpiä jarrumiehiä olivat varakkaat porvarit, joiden rakennuksia sattui olemaan kadulla poikittain. Herman Rossin kuoleman jälkeen määrättiin hänen

kadulla oleva talonsa myytäväksi huutokaupalla ja hajotettavaksi kiviholvia lukuun ottamatta. Kaupunginvouti ja kaupunginpalvelija veivät Margareta-leskelle määräyksen, jonka mukaan talo oli siirrettävä kahden viikon kuluessa, muuten raastuvanoikeus huolehtisi sen hajottamisesta. Niin katoaa mainen kunnia. Myös Hermanin jäljet Vaasan kaupungin kirjoitetussa historiassa päättyvät tähän.

Vuonna 1663 ryhtyi Vaasassa harjoittamaan lääkäriammattia Holsteinissa syntynyt Henrik Eggers. Kun lääkäriammatti ei lyönyt leiville, Eggers vaihtoi kauppaan ja alkoi kartuttaa nopeasti vaimonsa Katarina Rossin Herman-isältään perimää suurehkoa omaisuutta. Hermanin vävy Eggers jatkoi näin Hermanin kaupankäyntiä.

Herman Rossin kodin seiniä koristi perunkirjoituksen mukaan yksitoista muotokuvaa: Herman Jesenhausenin muotokuva, kaksi suurta muotokuvaa, yksi pienempi ja seitsemän vielä pienempää muotokuvaa. Ainakin osa kenties tuhoutui Vaasan palossa vuonna 1852. Onkohan joku niistä säilynyt meidän päiviimme? Vain jäivätkö vain merkinnät kirkonkirjoissa ja opiskelijamatrikkeleissa? Sekä tietysti geenit.

Herman Jesenhausen lahjoitti Vaasan kirkkoon 1661 kynttiläkruunun hautapaikkaa vastaan. Seuraavan vuosisadan puolivälissä laaditusta hautaluettelosta ilmenee, että Jesenhausen ja Herman Rossin vävy Henrik Eggers oli haudattu parhaille paikoille kirkon etuosaan. Entä William ja Herman Ross? Lunastivatko he ”paikan iäisyyden eturivissä?” Ainakin Herman sai kirkonkirjojen mukaan hautansa ”vanhan kirkon lattian alle”, eiköhän siis Williamkin lepää siellä. Pyhän Marian kirkko tuhoutui Vaasan palossa 1852. Siitä on jäljellä vain kiviseinät.

Tarina jatkuu

Herman Rossin tyttärenpoikaa, kasvitieteilijä ja löytöretkeilijä Pehr Kalmia pidetään 1700-luvun tunnetuimpana suomalaisena. Kalmin serkku, Turun Akatemian itämaisten kielten dosentti Wilhelm Ross oli värikäs persoona. Hänet lähetettiin tulkiksi Konstantinopoliin, josta hän päätyi munkiksi Jerusalemiin kuullen lopulta Damaskoksessa vuonna 1770.

Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen, itsekkin sukua Williamille, kirjoitti aikoinaan Rossin suvusta, että ”useat suvun jäsenet ilmaisevat omituista luonteen oikullisuutta”. Kapinanhierojia oli useammassa polvessa. Sikäli kuin kyse on itsenäisestä ajattelusta tämä ei välttämättä ole huono ominaisuus. Ajatus vie jääräpäisiin skotteihin ylämaan vuorille. Omaehtoisuus sai Georgen ja Williamin lähtemään Skotlannista ja vei Williamin pohjan perille. Entä rakkaan Aino-tyttäreni joskus ilmenevä jääräpäisyys, olisiko sekin Rossien perua?

Hermanin ja Margaretan poika Herman Ross (k. 1726) nai Katarina Schaeferin ja toimi Turun katedraalikoulun rehtorina sekä Turun akatemian teologian professorina ja rehtorina. Heidän vuonna 1702 syntynyt tyttärensä Margareta Ross – Augustin Ehrensvärdin serkku – meni naimisiin Tyrvään kirkkoherran Johan Hornborgin kanssa, ja näiden tytär Margareta Hornborg (s.1734) - Vesilahden kirkkoherran David Wegeliuksen kanssa. Näiden vuonna 1759 syntynyt poika Carl Wegelius vihittiin avioon Katarina Sanmarkin kanssa, ja heidän poikansa Berndt Wilhelm Wegelius (s. 1809) meni naimisiin Henriette Lovisa Hangelinin kanssa. Klaanit muuntuivat Herran seurakunniksi ja klaanien päälliköt kaupparuhtinaista kirkkoherroiksi.

Näiden vuonna 1863 syntynyt tytär Anna Wegelius vihittiin John Anton Zidbäckin kanssa, ja heidän tyttärestään Alli Zidbäckistä (s. 1892) tuli Aino-tyttäreni Leena-mummun äiti hänen mentyään naimisiin Aarne Granfeltin, sittemmin Kuusen kanssa. Niin - ja pithän Leenan siinä välissä mennä naimisiin isäni Olli Suihkun ja minun itseni Ainon äidin Auli Rihkasen kanssa!

William Rossista polveutuvat Zidbäckien ohella mm. Forsman-Koskimiehen, Granroth-Juneksen ja Nelimarkan suvut. Zidbäckien linjasta haarautuen Rossin sukua on myös Vesilahden kirkkoherran David Wegeliuksen jälkeläinen, Helsingin musiikkiopiston, sittemmin Sibelius-Akatemian perustaja Martin Wegelius. Minulla ja Ainolla on Rossin geenejä laskennallisesti muutaman promillen verran. Ei paljon, mutta riittävästi.

Ehkä nuo geenit sisältävät minussa säkkipillin muiston - eivät kylläkään kauppamiestä. Suvun ammainen varallisuus oli hävinnyt jo paljon ennen meidän sukupolveamme taivaan tuuliin ja muihin taskuihin. Kauppahuoneiden ja kirkon strateginen liitto vei meidän sukuhaarassamme toiseen äärimmäisyyteen. Rahasta tuli synty ja inhon kohde. Rahaa voikin inhota niin kauan kuin sitä riittää.

Takaisin Skotlantiin

Mitä tapahtui Skotlannissa Georgen ja Williamin lähdön jälkeen? Putoilivatko entisten kapinallisten päät James-kuninkaan vierailulla? Ehkä he osasivat viisaasti siirtyä muihin maisemiin. Vuosisadat vierivät, ja Englanti vyörytti skotteja yhä tiukemmin. Klaanien päälliköt saivat yliopistokoulutusta, englannin kielellä tietenkin. Skotit jatkoivat vielä 1600- ja 1700-luvulla sotimista niin keskenään kuin englantilaisia vastaan, kunnes joutuivat vihdoinkin taipumaan Englannin vallan alle. Alkaako kohta olla Brexitin jälkeen revanssin vuoro? Rossien maat kuuluvat nykyään [Rossin ja Cromartyn piirikuntaan](#).

Toisenlainen vallanvaihtokin tapahtui hiljattain. [Balnagowanin maat ja linna](#) eivät enää ole klaanin hallussa, vaan ne omistaa Harrodsin tavaratalon ja jalkapalloseura Fulhamin entinen omistaja, suomalaisen Heini Wathénin aviomies egyptiläinen miljardööri Mohammed Al-Fayed. Hänen vanhin poikansa Dodi menehtyi prinsessa Dianan kanssa auto-onnettomuudessa 1997. Olkoon tämä omaisuuden siirtymä aikamme kuva.

Al-Fayedin puolustukseksi sanottakoon, että hän on pannut likoon miljoonia Balnagowanin linnan ja maiden kunnostamiseksi ja laajentamiseksi, ja hänelle on myönnetty tästä Ylämaan turistineuvoston palkinto. Al-Fayed on myös Skotlannin itsenäisyyden kiivaimpia puolustajia. [Kildaryn](#) kylästä linnan vaiheilta näyttää lähtevän hyviä patikkapolkuja - mitä jos lähtisi kulkemaan?

[Rossin klaani](#) on edelleen voimissaan; sen jäsenet ovat levittäytyneet ympäri maailmaa. Katselin taannoin Alfred Hitchcockin Vertigoa, pääosassa skotti James Stewart. Löytyvätköhän yhteiset sukulaisemme parinkymmenen sukupolven takaisilta taistelukentiltä?

Säkipillit ovat vaihtuneet sähkökitaroihin. [Rossin klaanin päälliköiden marssi](#) kaikuu kuitenkin edelleen – ainakin Youtubessa.

Lähteet:

Armas Luukko: Vaasan historia I

Internetin eri lähteet

Jorma Suihko: Leena Suihkosta 18 sukupolvea taaksepäin (taulukko).